

БЕОГРАДСКА ДЕФЕКТОЛОШКА ШКОЛА

Вол. 20 (2), Бр. 59, 2014.

**Раније ДЕФЕКТОЛОШКА ТЕОРИЈА И ПРАКСА (1977-1995)
Раније СПЕЦИЈАЛНА ШКОЛА (1952-1977)**

БЕОГРАДСКА ДЕФЕКТОЛОШКА ШКОЛА (БДШ)

Издавач

Друштво дефектолога Србије (ДДС)
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Београд

За издавача

Микаило Кијановић
проф. др Јасмина Ковачевић

Главни и одговорни уредник
проф. др Надежда Д. Димић

Ко-уредник

проф. др Јасмина Ковачевић

Уређивачки одбор

проф. др Властимир Миладиновић
проф. др Славица Голубовић
проф. др Бранка Ешкировић
проф. др Сања Ђоковић
проф. др Горан Недовић
проф. др Весна Жунџић Павловић
Микаило Кијановић
доц. др Радомир Арсић
Здравко Крунић

Секретар редакције
Радомир Лековић

Припрема и штампа
БИГ штампа, Београд

Тираж 300

Часопис излази три пута годишње
Рукописи се не враћају

Уредништво и администрација
„БЕОГРАДСКА ДЕФЕКТОЛОШКА ШКОЛА“
Београд – Косовска 8/1, тел. 3226-791, 3225-006

ЕНГЛЕСКИ КАО СТРАНИ ЈЕЗИК ЗА ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ УЧЕНИКЕ

Ива Урдаревић

Школа за оштећене слухом-наглуве „Стефан Дечански“, Београд

У свету у коме живимо, а који се карактерише великим најрејком технике и технологије, повећаном моћношћу за путовања и комуникацију са људима из других земаља, све је више изражена потреба за познавањем макар једног страног језика. Енглески језик је данас постао савремени језик међународне комуникације, па се зато енглески језик најчешће учи као страни језик, у земљама у којима то није службени говорни језик.

Чак и када се наставља страни језика сагледава као важан семен и обавезна компонента образовног програма, ученици оштећеног слуха немају увек моћност да присуствују и учествују у настави страног језика. До скоро, слушно оштећени ученици су најчешће сматрани неспособним за учење страног језика и стога су углавном били ослобођени обавезе похађања наставе страног језика, чак и у редовном систему образовања. Пошто људи и наглуви ученици, често, имају пошешкоће и са учењем говорног језика земље у којој живе, сматрало се да људи не могу да науче и усвоје систем другог, тј. страног језика

Данас учење и предавање страних језика људим и налувим ученицима постаје све чешћа пракса у Европи и свету. Глуви и наглуви ученици се често уписују у редовне школе, или настављају школовање на редовним вишим школама и универзитетима, где је један од наставних предмета и страни језик. Специјалне школе за љуву и налуву децу, иакође, уводе страни језик у своје наставне планове и програме, јер је преизнао да учење страних језика може да пружи бројне нове моћности љувој и налувој популацији. У настави енглеског као страног језика за љуве и налуве ученике проблем представљала чињеница да се методе које се користе у настави страних језика најчешће по шићу аудијорно/оралне, што представља додатну пошешкоћу за љуве и налуве ученике. Наставља страни језика за љуве и налуве ученике покреће

бројна ишћања, иоушћ обуке настћавника који иредају стћрани језик ученицима ошћћћћћћћ слуха, моћћћћћћћ да се иредвиде исходи настћаве и иостћаве од товарајућћ образовни стћандарди, као и ишћћање избора адкевацићћћ уцбеника и ироиририћне лићћератићуре.

Овај рад је настћао ирећледом релеванћћне лићћератићуре и на основу личноћ ипрофесионалноћ искуствива у настћави енћлескоћ језика у Школи за ошћћћћћћћ слухом – наћлуве „Сћефан Дечански“ у Београду, која је ирва сћецијална школа за ученике ошћћћћћћћ слуха у Србији која је увела енћлески језик као настћавни иредметић у образовање за илуве и наћлуве ученике, ирво на одрећћеним образовним ипрофилима у средњоћ школи, а иошћом и у настћаву у основноћ школи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: енћлески језик, сћћрани језик, илуви и наћлуви ученици, настћавни илан и ироирам, редовни сисћем образовања, сћецијално образовање

ЗНАЧАЈ УЧЕЊА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

Познавање страног језика представља велику предност особе при суочавању са бројним изазовима савременог глобализованог друштва. Неки од светских језика (на пример: енглески, немачки, француски, шпански, италијански итд.), о којима ми говоримо као о другим или страним језицима, представљају матерњи језик великог броја људи у свету и заједнички су језици којима се говори на територијама више земаља света. Познавање једног или више страних језика омогућава нам да лакше ступимо у интеракцију и комуницирамо са људима из других земаља и упознајемо друге културе и њихове специфичности. Осим тога, знање страног језика повећава могућности у образовању, послу или забави.

Учење страног језика је важан сегмент општег образовања. Један од циљева учења страног језика је да се, код ученика, подстакне и повећа радозналост, интересовање и мотивација за лично усавршавање и перманентно образовање. Увид у културу и начин живота у другим земљама може довести до вишег нивоа међународног разумевања и толеранције, као и до повећаног нивоа свесности о вредностима културе којој особа припада.

Енглески језик се говори у 99 земаља света и има око 335 милиона изворних говорника, којима је енглески матерњи језик. Као други или страни језик, енглески језик говори око 1,5 милиона људи у Великој Британији, а око 505 милиона људи у целом свету.¹ Енглески језик је по-

¹ Lewis, M. Paul, Gary F Simons and Charles D. Fennig (eds.), 2014. Ethnologue: Languages of the World, Seventeenth edition, Dallas, Texas: SIL International online version: <http://www.ethnologue.com/language/eng>, страни приступљено 10. априла 2014. године

стао савремени „lingua franca“, односно језик који се користи за комуникацију између људи који не говоре истим матерњим језиком. Енглески је, такође, матерњи језик великог броја људи у свету, иако су много бројнији они говорници енглеског језика који га користе као свој други или трећи језик. Енглески језик се, осим у Великој Британији, говори и у Сједињеним Америчким Државама, Канади, Аустралији, на Новом Зеланду, али и у великом броју афричких земаља (које су биле енглеске колоније) и у Индији.

Савремени медији, а пре свега Интернет, телевизија и штампа омогућавају свакоме готово неограничен приступ знању и информацијама, било да је у питању наука, спорт, вести или забава, али је највећи број тих информација доступан на енглеском језику. Енглески је, најчешће, званичан језик разних међународних скупова, конференција и такмичења. То је, такође, и језик науке, на ком се објављује највећи број научних радова. Људи који говоре енглески могу лакше да комуницирају са људима који не говоре њихов матерњи језик, било да су у питању путовања или дискусија и размена идеја и мишљења на интернету. Многе школе и универзитети у свету траже од полазника да владају енглеским језиком бар на почетном, а понекад и на средњем и вишем нивоу, а постоје и посебни програми студија на енглеском језику. Знање енглеског језика повећава шансе за запослење или напредовање у послу, поготово у великим мултинационалним компанијама.

НАСТАВА СТРАНИХ ЈЕЗИКА У ШКОЛАМА У СРБИЈИ

У Србији се, у складу са образовном политиком тог времена, страни језик уводи као наставни предмет почетком деветнаестог века. Игњачевић² наводи да је, на самом почетку успостављања школског система у Србији, 1808. године, немачки, као страни језик, уведен на Велику школу (односно средњу школу у трогодишњем трајању, на коју су се ученици уписивали по завршеној, такође трогодишњој, основној или „малој школи“). Немачки језик је изабран јер је Аустрија (односно тада Аустроугарска монархија) била развијена земља у непосредном суседству, па су се и први наставници школовали у српским крајевима у Аустроугарској монархији. Први закон о школама усвојен је 1833. године, када је не-

² Анђелка Игњачевић, Страни језици у Србији – поглед у прошлост и перспективе, рад презентован на IV међународном интернационалном симпозијуму „Сусрет култура“, који је одржан на Филозофском факултету у Новом Саду од 2. до 4. децембра 2004. године. Рад је доступан на интернету, на адреси <http://www.ff.uns.ac.rs/stara/elpub/susretkultura/67.pdf>. Страни приступљено 3. маја 2014. године

мачки, као страни језик уведен и у основне школе у Београду. Касније се, у наставу уводе и други страни језици, модерни и класични (француски, руски, енглески, али и латински и старогрчки).

Јединствен школски систем је успостављен доношењем првог Закона о школама, 1844. године, па се друга половина деветнаестог века, сматра и за почетак институционализоване наставе страних језика у Србији, јер се тада оснивају и прве јавне школе. У том периоду се и енглески језик, као страни језик, први пут појављује у плановима и програмима неких приватних школа, а у државним школама енглески језик се, први пут, појављује као наставни предмет, на Великој школи, 1884. године.

Избор страних језика, који су се учили у српским школама, начешће је зависио од политичких потреба, културног утицаја земље у којој се тим језиком говори, као и потреба за сарадњом са одређеним земљама. Тако су немачки и француски језик били најзаступљенији у нашим школама пре Првог светског рата и у периоду између два светска рата. После Другог светског рата, немачки језик се прво укида, а потом, услед изражене потребе за учењем овог језика, поново уводи у наш школски систем. У то време, промовише се учење руског језика, а у понуди су још и енглески и француски језик.

Број страних језика у настави, као и узраст ученика на коме они почињу да уче страни језик, у обавезном образовању, варирао је, у зависности од друштвено-политичких и културних прилика у земљи. Филиповић³ наводи да се француски, као први страни језик, највише учио у периоду између два светска рата, у узрасту од 10 или 11, па све до 18 година. Немачки се учио, као други страни језик, у узрасту од 14 -18 година. После Другог светског рата, законом је предвиђено обавезно учење и настава једног страног језика од петог разреда основне школе (узраст од 11-12 година). Шездесетих и седамдесетих година двадесетог века, у неколико школа у Београду, се спроводе огледни програми раног учења страних језика, који потом прерастају у изборну наставу другог страног језика, најчешће од трећег разреда основне школе (узраст од 9-10 година), а од петог разреда основне школе почиње се са обавезном наставом страних језика. У то време, у остатку Србије, углавном се обавезно учи један страни језик, са почетком у петом разреду основне школе. Дурбаба⁴ наводи да је први страни језик имао статус обавезног, а други страни језик је био, такозвани обавезни изборни предмет.

³ Јелена Филиповић, Моћ речи – огледи из критичке социоллингвистике, Задужбина Андрејевић, Београд, 2009 (67-68)

⁴ Оливера Дурбаба, Теорија и пракса учења и наставе страних језика, Завод за уџбенике, Београд, 2011, стр. 57

Реформа наставних планова и програма, из 2000. године, предвиђа учење два страна језика у основним и средњим школама у Србији, и то од првог (узраст од 7-8 година), односно четвртог разреда основне школе (од 10 или 11 године). Услед промена на политичкој сцени у Србији, као и промене министара просвете, ова реформа није до краја спроведена. Реформа школског система, из 2003. године предвиђа учење првог страног језика од првог разреда основне школе, а учење другог страног језика почиње у петом разреду основне школе. Правилнике о наставним програмима усваја Национални просветни савет, а објављују се у „Службеном гласнику Републике Србије - Просветном гласнику“ и на интернет страници Министарства просвете, науке и технолошког развоја (<http://www.mpn.gov.rs>). Данас су у понуди, поред претходно наведених (енглески, француски, немачки и руски језик), још и италијански, шпански, грчки и други страни језици.

ЕНГЛЕСКИ КАО СТРАНИ ЈЕЗИК У ШКОЛАМА ЗА ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ УЧЕНИКЕ У ЕВРОПИ

Право сваког грађанина на учење страних језика и доступност могућности за учење страног језика је данас успостављено у многим деловима света. Упркос овоме, чак и када се настава страног језика сагледава као важан сегмент и обавезна компонента образовног програма, ученици оштећеног слуха немају увек могућност да присуствују и учествују у настави страног језика.

Иако се настава страних језика сматра важном компонентом савременог образовања, настава страних језика у школама за глуве и наглуве ученике нема дугу традицију. Слушно оштећени ученици су најчешће сматрани неспособним за учење страног језика и стога су углавном ослобођени обавезе похађања наставе страног језика, чак и у редовном систему образовања. Изузимање ученика са оштећењем слуха из наставе и учења страних језика се оправдавало ставом да би учење страног језика представљало велику тешкоћу за глуве и наглуве ученике. Наиме, пошто глуви и наглуви ученици, често, имају потешкоће и са учењем говорног језика земље у којој живе, сматрало се да глуви не могу да науче и усвоје систем другог, тј. страног језика. Проблем је такође представљала и чињеница да се методе које се користе у настави страних језика најчешће по типу аудиторно/оралне, што представља додатну потешкоћу за глуве и наглуве ученике. Поставља се и питање обуке наставника који предају страни језик ученицима оштећеног слуха, као и немогућности да се предвиде исходи наставе и поставе одговарајући образовни стан-

дарди. Глуви су често били незадовољни, јер им је ускраћена могућност учења страних језика, коју имају њихови чујући вршњаци. Leeson⁵ сматра да се оштећење слуха, често погрешно сврстава у групу „оштећења језика“, па се стога сматра да глуви нису способни да уче стране језике.

Историјски гледано, још је Педро Понс де Леоне, у шеснаестом веку, у Шпанији, учио глуве из племићких породица гесту, писању и говору, али и страним језицима, односно италијански, латински и грчки језик.⁶ У деветнаестом веку, у складу са образовним тенденцијама тог времена, било је неких покушаја да се глуви уче страном језику, јер се то сматрало модерним

Данас учење и предавање страних језика глувим и наглувим ученицима постаје све чешћа пракса у Европи и свету. Глуви и наглуви ученици се често уписују у редовне школе, или настављају школовање на редовним вишим школама и универзитетима, где је један од наставних предмета и страни језик. Специјалне школе за глуву и наглуву децу, такође, уводе страни језик у своје наставне планове и програме, јер је препознато да учење страних језика може да пружи бројне нове могућности глувој и наглувој популацији.

У Пољској је учење страних језика обавезно од првог разреда основне школе у редовним школама, а од 2001. године страни језик је уведен као обавезан наставни предмет и у специјалне школе за глуве. У раду са глувима примењује се претежно орални метод, па се овај приступ, уз извесне адаптације, примењује и у настави страних језика за глуве и наглуве ученике. Истовремено са наставном праксом, започело се и са теоријским разматрањима и развојем методике учења страних језика за глуве ученике.⁷

У Мађарској, није развијена посебна методологија за учење глувих и наглувих ученика страном језику. Професори страних језика се, током

⁵ Leeson Lorraine, *Sign Languages in Education in Europe – a preliminary exploration*, Council of Europe – Language Policy Division, Strasbourg, 2006, стр. 12, доступно на интернет страници https://www.academia.edu/1059904/Signed_Languages_in_Education_in_Europe-a_preliminary_exploration

Страни приступљено 1. јуна 2014. године

⁶ извор: Susan Plann, *A Silent Minority - Deaf Education in Spain, 1550–1835*, UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, Berkeley · Los Angeles · Oxford, стр. 29. Доступно на интернет страници <http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft338nb1x6&chunk.id=d0e291&toc.depth=1&toc.id=&brand=ucpress>, страни приступљено 10. априла 2014. године

⁷ Domagała-Zy k E (2011). *Deaf university students as foreign language learners in mainstream settings*. W: *Proceedings of the International Conference on Computers Helping People with Special Needs - Universal Learning Design*, Linz 2012. Brno: Masaryk University Teiresias, Support Centre for Students with Special Needs, s. 48-53.

студија, ретко сусрећу са проблемом наставе страних језика за глуве и наглуве особе. У настави доминира орална метода. У државном образовању се изражава сумња да глуве и наглуве ученике треба учити страни језик, па су глуви често ослобођени наставе страних језика. Постоје покушаји организовања курса страних језика, преваходно енглеског језика за глуве и наглуве ученике, у неким приватним школама страних језика.⁸

У Француској, учење страног језика, најчешће енглеског језика, је обавезно за глуве и наглуве ученике.⁹

У Немачкој, глуви ученици, у специјалним школама, уче енглески као страни језик, у основној школи, уз извесне адаптације, о чеми одлучују надлежне школске управе.¹⁰

Истраживање, које је, у Шкотској, спровела McColl са сарадницима, 2002. године, дошло је до закључка да је приступ настави страних језика ученицима са посебним образовним потребама, у различитој мери омогућен ученицима у специјалним школама и специјалним одељењима при редовним школама.¹¹

У Чешкој и Словачкој¹², ученици са посебним образовним потребама, осим ученика ометених у менталном развоју, прате редовни наставни план и програм, што укључује и обавезну наставу страног језика. Глуви и наглуви ученици, у Чешкој, уче енглески, као страни језик од трећег разреда основне школе.

⁸ Language Learners with Special Needs – an International Perspective, уредници: Judit Kormos, Edit H. Kontra, *Multilingual Matters*, 2008. (поглавље 7: Deaf EFL Learners Outside the School System, Agnes Bajkó i Edit H. Kontra, стр. 160)

⁹ Bedoin D., English teachers of deaf and hard of hearing students in French schools: needs, barriers and strategies, *European Journal of Special Needs education*, том 26, издање 2, 2011, стр. 159-175, апстракт на страни <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08856257.2011.563605#.U4409XK1Z60>, приступљено 2. маја 2014

¹⁰ Anne Stoppok, The early learning of English as a foreign language by hearing impaired children in special needs schools, извор: <http://www.languageswithoutlimits.co.uk/resources/ASeng1.pdf>, страни приступљено 15.5.2014.

¹¹ Deaf and Multilingual – A practical guide for teaching and supporting deaf students in foreign language classes, Judith Mole, Hillary McColl, Mireille Vale, Direct Learn Service Ltd., 2005, стр.26

¹² Извор: EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems
Чешка: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/CzechRepublic:Teaching_and_Learning_in_Single_Structure_Education и https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Czech-Republic:Separate_Special_Education_Needs_Provision_in_Early_Childhood_and_School_Education

Словачка: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Slovakia:Separate_Special_Education_Needs_Provision_in_Early_Childhood_and_School_Education. Интернет страницама приступљено 9. маја 2014. године

У Норвешкој¹³, национални школски курикулум, из 1997. године, предвиђа „енглески језик за глуве“, као обавезан предмет. У Норвешкој, општине и окружни органи власти имају обавезу да прилагоде образовање потребама свих ученика, укључујући и оне са посебним потребама, од 1. августа 1999. године. Обавезно образовање траје десет година. Ученицима у Норвешкој је омогућено да наставу похађају на знаковном језику, односно Норвешки знаковни језик је препознат као матерњи језик глувих. Приступ учењу се заснива на социо ултуралном моделу ометености, па се настава страних језика заснива на билингвализму у знаковном језику. Тако се Британски знаковни језик (British Sign Language –BSL), уводи у наставу од првог разреда, као припрема за учење говорног енглеског језика, у средњој школи.¹⁴

У Холандији ученици у специјалним школама за глуве уче енглески као страни језик, као обавезан предмет, али је у оквиру курикулума школама остављена слобода да одлуче колико времена ће посветити сваком од обавезних предмета.¹⁵

На Исланду ученици уче исландски или исландски знаковни језик као матерњи језик. Као први страни језик ученици уче енглески језик, а као други страни језик уче дански, норвешки или шведски језик.¹⁶

У Шведској, национални курикулум предвиђа учење два страна језика. Обавезно је учење енглеског језика, као првог страног језика. Општинске власти одлучују када ће увести енглески језик у наставу, али је препоручено да то буде најкасније у петом разреду, па многе општине уводе енглески језик већ у првом разреду. Други страни језик је најчешће немачки, француски или шпански, а општинске власти морају да понуде могућност избора између најмање два од претходно

¹³ Извор: EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Norway:Educational_Support_and_Guidance Страни приступљено 5. маја 2014. године

¹⁴ Pat Pritchard, Teaching Norwegian Deaf pupils English as a Foreign Language in bilingual schools: Can Deaf primary school pupils acquire and understand a foreign sign language as a first step in FLL? Рад представљен на Instructional Technology and Education of the Deaf Symposium, на National Technical Institute for the Deaf

Rochester, у Њујорку, јуна 2005. године. Чланак доступан на интернет адреси <http://www.rit.edu/~w-tecsym/papers/2005/T11D.pdf>. Страни приступљено 5. маја 2014. године

¹⁵ Извор: EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Netherlands:Separate_Special_Education_Needs_Provision_in_Early_Childhood_and_School_Education#Curriculum.2C_Subjects Страни приступљено 10. маја 2014.

¹⁶ Извор: EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Iceland:Teaching_and_Learning_in_Single_Structure_Education Страни приступљено 10. маја 2014.

наведених језика. Као алтернативу учењу страног језика ученици могу, између осталог, да изаберу да уче знаковни језик.¹⁷ Циљеви специјалног образовања за ученике оштећеног слуха су исти као и циљеви у редовном образовању, на одговарајућем нивоу, а посебни циљеви у специјалном образовању се односе на наставу шведског и енглеског језика. Обавезно образовање за ученике са оштећеним слухом треба да омогући ученицима билингвално образовање, на пример да ученици могу да разумеју знаковни језик и читају на шведском језику, али и да буду у стању да изразе мисли и идеје на знаковном језику и да могу да комуницирају на писаном енглеском језику. За образовање у специјалним школама, Шведска национална агенција за образовање, је направила посебан план и програм, за предмете који немају еквиваленте у редовном систему образовања, као што су други или трећи страни језик, енглески, шведски и знаковни језик. План рада у обавезном школовању за ученике оштећеног слуха је практично идентичан плану рада у редовном систему образовања. Знаковни језик је основни предмет у вишем средњем образовању за ученике оштећеног слуха, у свим националним и посебним образовним програмима, који може, уколико то школа одлучи, да замени један или више других предмета, осим шведског језика.¹⁸

У Словенији, наставни план и програм за глуве и наглуве ученике предвиђа учење страног језика, као обавезног предмета од другог разреда основне школе, а ученици имају могућност учења другог страног језика, као изборног предмета од седмог разреда основне школе.¹⁹

¹⁷ Извор: EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Sweden:Teaching_and_Learning_in_Single_Structure_Education Страни приступљено 10. маја 2014

¹⁸ Извор: EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Sweden:Separate_Special_Education_Needs_Provision_in_Early_Childhood_and_School_Education Страни приступљено 10. маја 2014

¹⁹ Извор: EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Slovenia:Separate_Special_Education_Needs_Provision_in_Early_Childhood_and_School_Education Страни приступљено 11. маја 2014

Национални план и програм за глуве и наглуве ученике: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Pred_14_enakovredni_gluhi_4_12.pdf Страни приступљено 11. маја 2014

ЕНГЛЕСКИ КАО СТРАНИ ЈЕЗИК У ШКОЛАМА ЗА ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ УЧЕНИКЕ У СРБИЈИ

Школа за оштећене слухом – наглуве „Стефан Дечански“ у Београду, је прва школа овог типа у Србији, која је увела енглески као страни језик у наставу за глуве и наглуве ученике.

У Школи за оштећене слухом – наглуве „Стефан Дечански“, у Београду, ученици средње школе на подручју рада: хемија, неметали и графичарство, образовни профил: техничар графичке дораде (IV степен образовања) уче енглески, као страни језик, од школске 2002/2003. године. Настава енглеског језика се остваривала према заједничким програмима за образовне профиле у трогодишњем или четворогодишњем образовању, који су објављени у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику“ број 6/90 и 4/91, а потом у складу са упутствима, препорукама и садржајима програма објављеним у „Службеном гласнику Републике Србије - Просветном гласнику“ бр.21/2004. Фонд часова је 2 часа недељно, односно 74 часа годишње у прва три разреда и 68 часова годишње у четвртој разреду средње школе.

У школској 2007/2008. години, у складу са реформом наставног плана и програма, енглески језик је уведен као наставни предмет и на подручју рада личне услуге (образовни профил: мушки и женски фризер, III степен образовања), а у школској 2009/2010. години, у подручју рада пољопривреда, производња и прерада хране, када је отворен образовни профил – пекар. У „Правилнику о изменама и допунама правилника о наставном плану и програму средњег образовања у трогодишњем и четворогодишњем трајању за наглуве и глуве ученике“, који је објављен у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику“ број 2/2009 одштампан је план и програм енглеског језика за глуве и наглуве ученике, као факултативног предмета. Фонд часова је 2 часа недељно, односно 74 часа годишње у првом и другом разреду, а 68 часова годишње у завршном, трећем разреду средње школе.

Од школске 2013/2014. године, полазници специјалистичког образовања у једногодишњем трајању за образовне профиле женски фризер, мушки фризер, маникир и педикир, у подручју рада личних услуга, такође уче енглески језик.

У основној школи, у продуженом боравку, је у договору са управом школе и родитељима, организована факултативна настава енглеског језика, за млађу узрасну групу ученика (прва четири разреда основне школе), у школској 2003/2004, као и 2004/2005. години. У складу са инклузивном образовном политиком у Србији, енглески језик као страни језик, уве-

ден је, као обавезни наставни предмет, у основне школе за глуве и наглуве ученике у Србији, од школске 2012/2013 године. Настава се одвија по редовном наставном плану и програму, објављеном у „Правилнику о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања“ („Службени гласник РС –Просветни гласник“ бр. 10/2004, 20/2004,1/2005, 3/2006, 15/2006, 2/2008, 2/2010, 7/2010,3/2011, други правилник 7/2011, други правилници 1/2013, 4/2013, 14/2013). Фонд часова је 2 часа недељно, односно 72 часа годишње.

По завршеној основној школи за глуве и наглуве, неки ученици настављају образовање у редовним средњим школама, где се први пут срећу са наставом енглеског језика, као страног језика. Обзиром на чињеницу да настава страног језика за глуве и наглуве ученике још увек није у потпуности регулисана, ученици су или изузети из наставе страног језика, или похађају наставу енглеског језика као страног језика по прилагођеном наставном плану и програму. Пример за претходно наведено, је ученица К.А., која је завршила основну школу у Школи за оштећене слухом – наглуве „Стефан Дечански“ у Београду, у школској 2012/2013 години. У школској 2013/2014. години ученица је уписала „Средњу школу за дизајн“ у Београду. У договору родитеља и управе школе ученица је у почетку била ослобођена наставе енглеског језика, а касније јој је, у складу са њеном израженом жељом да учи енглески језик, као и препоруком Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања омогућено да учи енглески језик на почетном нивоу (ниво А1) у првом разреду средње школе, док остали ученици у разреду уче енглески по редовном плану и програму за први разред средње школе.

Такође, изванредан број ученика школе, по завршеној средњој школи за глуве и наглуве, уписује редовне високе школе и факултете, па је од школске 2006/2007. године до данас, 22 ученика наше школе положило испит из енглеског језика на високошколским институцијама (највећи број ученика је студирао на различитим одељењима „Високе школе струковних студија - Београдска политехника“). Ученицима је, по потреби, била обезбеђена адекватна додатна образовна подршка у савладавању програма из енглеског језика.

КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСТАВЕ ЕНГЛЕСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА ЗА ГЛУВЕ

Глуви и наглуви ученици су у посебној образовној ситуацији у настави страних језика. Чињеница је да је већини глувих и наглувих особа знаковни језик први или матерњи језик, док говорни језик земље у којој

живе, већини особа оштећеног слуха представља други или страни језик. Дакле, они уче два различита језика, са два веома различита начина језичке експресије (визуелно – спацијелни знаковни језик и линеарни говор/писање начин неког светског језика). Стога, оно што ми подразумевамо под појмом наставе страног језика, за глуве најчешће преставља учење другог страног језика. У настави страног језика за глуве и наглуве ученике неопходно је водити рачуна о међусобним интеракцијама матерњег (знаковног и/или говорног језика) и страног језика. Глуви и наглуви ученици, баш као и њихови чујући вршњаци, у школу долазе са широким распоном слабости, способности и снага, које, свакако, треба искористити и у настави страног језика за глуве и наглуве ученике. Потребно је да развијамо знања и вештине које ће омогућити глумим и наглумим ученицима да буду успешни у настави и савладавању програма страног језика.

Учење страних језика за особе са нарушеним слухом карактерише широк спектар додатне прилагођене подршке и употреба разних техничких помагала (различите врсте слушних апарата, кохлеарни имплант, индуктивна петља, као и разни видови асистивне технологије – употреба рачунара и интернета у настави, мултимедијалне табле и слично). Искуства из земаља у којима глуви уче страни језик, показују да глуви могу да уче стране језике. У последњих десет година, развијају се бројни програми за учење страних језика за глуве и наглуве. Глуви и наглуви ученици желе да уче страни језик, углавном из истих разлога као у њихови чујући вршњаци. Најчешћи разлози за учење страног језика су:

- жеља за олакшаним приступом савременим медијима и информацијама (Интернет, штампа),
- желе да путују, као и да упознају и комуницирају са људима из других земаља,
- желе да сазнају више о другим културама и упознају њихов начин живота,
- желе да живе и раде у иностранству или да побољшају своје шансе за запошљавање,
- имају рођаке и/или пријатеље у другим земљама
- желе да сазнају више о другим језицима и језичким системима, јер мисле да тако могу да науче више и о сопственом језику и култури.

Када је у питању енглески као страни језик, глуви и наглуви ученици су свесни значаја познавања енглеског језика у савременом свету, и изражавају потребу и жељу да уче енглески, или неки други светски

језик, у школским условима. Ипак, настава страног језика за глуве ученике је релативно нов концепт, који се, услед промоције инклузивног образовања и једнаких образовних могућности за све, постепено шири у свету. Наиме, у образовању глувих је препозната важност познавања страних језика за живот у савременом свету. Услед великог техничког и технолошког напретка, у модерном друштву, као и напретку у области саобраћаја и комуникација, данас имамо више могућности да путујемо и упознајемо људе из других земаља, као и да са њима комуницирамо посредством бројних сервиса и друштвених мрежа доступних на интернету (e-mail, Facebook, Skype итд.). Такође, упознавањем начина живота и обичаја у другим земљама, кроз наставу страних језика, ученицима је омогућено да сазнају више о свету који нас окружује, као и да развијају позитивне карактеристике личности, попут толеранције на различитост, емпатије... Учећи страни језик, ученици истовремено проширују и утврђују знање говорног језика земље у којој живе (на пример: богате речник, а поредећи граматику српског језика са граматичким структурама енглеског језика, истовремено обнављају и учвршћују знање из српског језика). Ученицима у школама за глуве и наглуве треба да буде омогућено да уче страни језик, као што је то омогућено њиховим вршњацима у редовним школама.

Настава страног језика за глуве и наглуве ученике покреће бројна питања, попут образовања наставника, наставних планова и програма, стручних и методских поступака у настави, провере и оцењивања знања, развоја вештина и компетенција у страном језику, пружања додатне образовне подршке и употребе савремених техничких средстава у настави итд.

Учење страног језика, може да представља изазов глуве и наглуве ученике. Посебна методологија за учење глувих страном језику није развијена. Пошто се настава страног језика, у редовном систему, великим делом базира на орално/ ауралном приступу (слушање и говор), свакако је неопходно прилагођавање наставне методологије могућностима особа са оштећеним слухом. Избор уџбеника и литературе која се користи у настави енглеског језика за глуве такође представља проблем, јер не постоји прилагођен уџбеник за наставу страног језика за ову популацију. Ако узмемо у обзир чињеницу да, у нашој земљи, ученици у редовним школама почињу да уче енглески језик у првом или петом разреду основне школе, јасно је да је тешко пронаћи адекватан уџбеник за наставу енглеског језика на почетном нивоу (ниво А1 према Заједничком европском оквиру за стране језике) за примену у првом разреду средње школе, када највећи број ученика, у Школи за оштећене слухом-наглуве

„Стефан Дечански“, почиње да учи енглески као страни језик. За потребе наставе изабрали смо уџбеник аутора Јелене Ковачевић, „Step by Step – енглески језик, почетни 1“, који прати и одговарајућа радна свеска, а у издању Института за стране језике из Београда. Овај уџбеник је предвиђен за почетну наставу страних језика за чујуће одрасле особе, а изабран је за наставу у школи за глуве због тема које су интересантне глумим ученицима средње школе, квалитета израде и пропратних илустрација, упутстава за израду предложених вежбања на српском језику, као и због чињенице да сваку наставну тему, односно скуп од четири лекције у уџбенику, прати одговарајући енглеско-српски речник, као и граматичка објашњења на српском језику. Осим уџбеника, у настави се користе и материјали из других извора (други уџбеници и релевантна литература, новине, филмови, интернет и слично).

За глуве, сваки школски час и настава било ког школског предмета, истовремено представља и наставу језика. У раду са глумом и наглувом децом, један од циљева (ре)хабилитације је адекватан слушни и говорни тренинг и адекватно коришћење остатака слуха. Настава страног језика пружа могућност овим ученицима да чују гласове страног језика, што повећава њихово интересовање и истовремено утиче на побољшање слушне пажње и рехабилитације, јер је оно што чују на часу страног језика другачије од гласова и звукова које свакодневно слушају. Читање и учење речи и израза страног језика, утиче на побољшање лексичких способности деце у матерњем језику, односно говорном језику земље у којој живе. Учење граматике, структура и система страног језика, глуми пружа могућност да га упореде са граматичким системом матерњег говорног језика земље у којој живе, а истовремено уочавајући сличности и разлике између два језичка система, глуви обнављају и учвршћују и граматичке структуре у матерњем језику.

Знамо да је излагање страном језику од битног значаја за његово успешно усвајање и учење. Ученику је потребно искуство у језику, који покушава да научи, као комплетном систему који се користи у реалним ситуацијама и у смисленом контексту. Чујућа деца, која уче енглески као страни језик, изложена су му кроз искуства слушања и говора, што се касније учвршћује и у писаној форми. У контексту образовања глумих и наглувих излагање ученика садржају страног језика је проблематично услед баријера које ученици доживљавају у приступу језику у пуној говорној форми. У покушају учења глуве деце страном језику највећи изазов представља развој стратегије и метода наставе страног језика који одговарају потреби за смисленим и доступним излагањем енглеском језику.

Чињеница је да само излагање ученика енглеском језику није довољно да се постигне висок ниво компетенције у усвајању страног језика – неопходно је и формално учење о томе како језик функционише и како различите језичке структуре носе различита значења и међусобно се усклађују у језичком изражавању. Глува деца која уче енглески језик као страни ће се, свакако, више ослањати на ова структурирана објашњења, па треба пажљиво размотрити колико је формалног учења потребно и који приступ ћемо користити у настави.

За свако дете са оштећеним слухом, природно усвајање говорног језика земље у којој живи, путем чула слуха, представља проблем. Деца усвајају матерњи језик током првих неколико година живота. За многе особе са оштећеним слухом матерњи језик је знаковни језик заједнице у којој живе. Знаковни језици се разликују од говорних језика, јер се не производе и не доживљавају на исти начин. Перцепција знаковних језика се заснива на визуелној перцепцији, а разумевање говорних језика зависи од аудитивне перцепције. Учење другог или страног језика се углавном заснива на усвојеним структурама у првом, односно матерњем језику.

Европска агенција за развој специјалног образовања, у документу о настави страних језика за ученике са посебним образовним потребама²⁰, даје следеће смернице за рад са ученицима са свим врстама посебних образовних потреба у настави страних језика:

- Кооперативна настава – наставници раде заједно са другим наставницима (специјалиста или колега); главни наставник и други стручњаци
- Кооперативно учење – ученици помажу једни другима, посебно у ситуацијама када нивои способности нису једнаки, добробит од заједничког учења
- Сарадња у решавању проблема – за све наставнике, постављање јасних правила у разреду и граница, прихваћених од стране свих ученика, уз одговарајуће подстицаје су се показали посебно ефикасним у смањењу количине и интензитета узнемиравања (прекидања) током часа
- Хетерогене групе - групе мешовитих нивоа способности и диференциран приступ настави су неопходни у раду са различитим ученицима у учионици

²⁰ Special Educational Needs in Europe: the Teaching and Learning of languages - Insights and Innovations – Teaching Languages to Learners with Special Needs, European Commission, January 2005, strana 23

Доступно на интернет адреси http://tictc.cti.gr/documents/doc647_en.pdf. Страни приступљено 20. маја 2014. године

- Ефективна настава и индивидуално планирање – сви ученици, укључујући оне са посебним образовним потребама, постижу више када се систематско праћење, процена, планирање и евалуација примењује на њихов рад. Наставни план и програм може бити усклађен са њиховим потребама и додатна образивна подршка ефикасно уведена кроз Индивидуални образовни програм (ИОП).

Енглески језик је наставни предмет, који глумим и наглумим ученицима, обезбеђује упознавање са новим језичким системом. Према наставном програму за предмет енглески језик²¹ циљеви и задаци наставе енглеског, као страног језика, у школама за глуве и наглуве ученике јесу упознавање ученика са говором и језиком других народа, као и са елементима културе и цивилизације енглеског говорног подручја. Учењем страног језика, ученици, у складу са својим психофизичким могућностима, стижу нова знања и вештине и овладавају новим језичким системом, што доприноси проширивању и богаћењу општих изражајних и интелектуалних могућности ученика, подизању општег образовног и културног нивоа, стицању свести о функционисању страног и матерњег језика, као и упознавању културе, обичаја и начина живота народа чији се језик учи. Учењем енглеског језика ученици проширују искуства о свету који нас окружује, развијају естетске и моралне вредности и изграђују свест о потреби сарадње и толеранције међу народима. Код ученика се развија позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији. Ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се, у једноставној усменој и писменој комуникацији, споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације, а у складу са специфичностима језика који учи и сопственим психофизичким могућностима. Значајно је да ученици схвате да стечена знања нису коначна, односно да је језик систем који се непрекидно развија, те треба код њих развијати потребу за стицањем нових знања и самообразовањем.

У раду са глумим и наглумим ученицима примењују се принципи методике наставе српског језика за глуве и методике наставе енгле-

²¹ у „Службеном гласнику РС – Просветном гласнику“, број 2/2009 објављен је „Правилник о изменама и допунама правилника о наставном плану и програму средњег образовања у трогодишњем и четворогодишњем трајању за наглуве и глуве ученике“. На странама 80 – 87 налази се план и програм за енглески језик, као факултативни предмет, аутора Иве Урдаревић

ског језика, при чему треба имати на уму неке специфичности ученика оштећеног слуха

- У настави страног језика треба примењивати све расположиве методе комуникације (тотална комуникација).
- Услед природе слушног оштећења слушање и говор могу представљати проблем за глуве и наглуве ученике. У раду са ученицима треба обратити посебну пажњу на способност читања и разумевања прочитаног и писано изражавање. Чак и када је језик инструкција матерњи језик ученика оштећеног слуха он може представљати слабу основу за учење страног језика. Учење структура и речника новог језика може допринети истовременом учењу и матерњег језика (богаћење речника, боље разумевање граматичких структура и функција матерњег језика и њихова примена).
- Да би разумели говор чујућег саговорника, глуви и наглуви ученици се ослањају на остатке слуха, читање говора са усана и лица саговорника и невербалну експресију. Пре почетка усменог излагања неопходно је придобити пажњу глувих и наглувих ученика (да гледају у говорника).
- Наставник мора да води рачуна да буде увек лицем окренут према ученицима када говори, као и да је његово лице адекватно осветљено. Фацијална експресија, мимика и гестикулација треба да прате садржај поруке коју исказује. Треба говорити природно, нормалном брзином, не пренаглашавати покрете усана, нити говорити преспоро или брзо.
- Пошто се неки слични гласови тешко читају са усана, ученик може да има потешкоћа са разумевањем говора, мада у неким случајевима може да претпостави значење речи из контекста. Уколико ученик не разуме садржај изговорене поруке, исту треба поновити или исказати на други начин. Кључне речи и изразе из усменог излагања треба пропратити „превођењем“ на знаковни језик или адекватном природном гестикулацијом (нпр. симулирањем радње или адекватном фацијалном експресијом за исказивање осећања).
- Сва важна обавештења и информације треба пропратити писањем на табли (на пример број стране и вежбања које се ради).
- Имајући на уму чињеницу да ученици оштећеног слуха теже са владавају граматичка правила матерњег (српског) језика, граматички садржаји енглеског језика, у школи за децу оштећеног слуха, су редуктовани у односу на редован систем образовања.

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила. Истовремено, упознавање граматичких структура и функција страног језика утиче на боље разумевање структура, функција и начина на који функционише и матерњи језик.

- И форма и значење вокабулара и структура страног језика могу представљати потешкоће за глуве и наглуве ученике. Да би се смањиле тешкоће и препреке са којима се глуви и наглуви ученици суочавају у настави страног језика неопходно је учинити језик видљивим:

а) нову реч или израз треба написати на табли, по могућности на оба језика, кредама или фломастерима у боји (на пример: плавом нову реч или израз, црвеном изговор, а зеленом значење);

б) уколико је могуће, при објашњавању нових речи и изрази, треба показати на предмет или његову слику, извести радњу или је симулирати;

в) пошто је мало вероватно да ће глуви и наглуви ученици сами уочити граматичка структуре и правила неопходно им их је објаснити, при чему треба ученицима посебно скренути пажњу на сличности и разлике у односу на матерњи језик

г) граматичка објашњења треба да буду једноставна, примерена узрасту и предзнању глувих и наглувих ученика.

д) да би се истакла одређена граматичка правила користити креде у боји, написати примере на табли, или нацртати графикон или дијаграм како би се илустровао одређени граматички садржај

ђ) у настави користити што је могуће више визуелне материјале (илустрације, предмете, слике и друго).

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће :

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- учбеници постају извори активности и пожељно је да буду праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан.

ПРИМЕНА ЗНАЊА ИЗ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА: ПРОЈЕКТНА НАСТАВА

У циљу додатног мотивисања ученика за наставу и учење енглеског језика, као и пружања могућности ученицима да знања из предмета енглески језик, стечена у редовној настави, примене у адекватној и релевантној комуникативној ситуацији, ученици Школе за оштећене слухом-наглуве „Стефан Дечански“ су укључени у реализацију више међународних пројеката.

У школској 2012/2013 години школа је постала члан међународне школске мреже, Академије средњеевропских школа (aces), која окупља школе из петнаест европских земаља. Тада смо успешно реализовали пројекат на тему медијске писмености – „Медијски гласови за тинејџере са посебним потребама“, у сарадњи са Специјалном школом „Константин Паунеску“, из румунског града Јаши. Циљ пројекта био је да се повећа видљивост ученика са посебним потребама у медијима и подигне ниво информисаности и свесности јавног мњења о особама са посебним потребама. Учесници пројекта били су ученици из обе партнерске школе, као и локалних партнерских школа, узраста од 12 -17 година. Током ра-

да на пројекту, ученици су комуницирали са ученицима из партнерских школа путем интернета (електронска пошта, друштвене мреже – најчешће Facebook), уз подршку наставника, и договарали се о наредним активностима на пројекту. Међусобне посете пројектних партнера биле су додатна прилика за успостављање комуникације на енглеском језику. Како није било много медијских извештаја о тинејџерима са посебним потребама направили смо тројезични блог пројекта на интернету, на енглеском, српском и румунском језику, који је доступан на интернет адреси www.aces128.blogspot.com, који је био изузетно посећен (данас има преко 16 500 посета). Ученици средње школе су активно учествовали у изради блога, избору материјала и креирању садржаја, а двоје ученика школе су и званично били „блогери“. Ученици су такође имали прилику да припремају материјале за два међународна састанка мреже, а ученица која је присуствовала овим састанцима, и да комуницира на енглеском језику са вршњацима из редовних школа у Европи, али и да представи наш пројекат, активности и резултате, заједно са учеником из Румуније, такође на енглеском језику. На завршној аces Академији, у Сенецу (Словачка), априла 2013. године, пројекат је награђен за посебна постигнућа у области иновативног учења. У Србији, у јуна 2013. године, део активности на пројекту, реализован у нашој школи, ушао је у Базу знања Креативне школе, под називом „Заједно можемо да направимо разлику“ (www.kreativnaskola.rs). У Европи, пројекат је објављен у приручнику „Медијска писменост у Европи: 12 добрих пракси које ће вас инспирисати“, који је, у новембру 2013. године, издала белгијска Евенс фондација, у сарадњи са Институтом за медијска истраживања и медијско образовање из Немачке.

У школској 2013/2014. години, у школи је реализован аces пројекат на тему различитости, под називом „Различити, али исти“, у партнерству са две редовне школе из Бугарске и Румуније. У раду на пројекту, на друштвеној мрежи Facebook, направили смо страницу нашег пројекта (www.facebook.com/differentsame), а десет садашњих и бивших ученика школе су били и администратори стране. Они су, најчешће у договору са осталим ученицима и наставницима, објављивали садржаје на страници (на пример статусе на страници, фотографије са пројектних и других релевантних активности, али и садржаје од значаја за глуве и наглуве – на пример песме разних извођача са преводом на знаковни језик). Посете пројектних партнера представљале су додатну прилику за употребу енглеског језика у циљу успостављања и одржавања комуникације. Пошто су се ученици спријатељили са вршњацима из Румуније и Бугарске, комуникација међу њима је настављена путем друштвених мрежа,

а глуви и наглуви су обучени да користе услуге програма за превођење на рачунару и интернету (на пример „Dl rečnik“ „Google преводацац“). За потребе презентације, приликом посете делегације из наше школе, партнерској школи из Бугарске, група ученика средње школе је направила презентацију о Београду, у програму Microsoft Office Power Point, на српском и енглеском језику. Ученице које су учествовале на два међународна састанка мреже су имале прилику да знање енглеског стечено у школским условима примене у комуникацији са вршњацима из других европских земаља. Ове школске године, је поред наше школе, у аces пројектном циклусу учествовала и специјална школа за глуве из Букурешта (Румунија), па је на иницијативу координатора пројекта из две школе за ученике оштећеног слуха, а како би се ученицима олакшала комуникација, за завршни састанак мреже нашим ученицима обезбеђен тумач за знаковни језик. Интересантно је да је ученица Школе за оштећене слухом-наглуве „Стефан Дечански“ из Београда, иако особа са тешким оштећењем слуха, одлучила да на завршној презентацији пројекта, на аces Академији 2014, у Сенецу (Словачка), не користи услуге тумача за знаковни језик, већ да заједно са ученицима из редовних школа из Румуније и Бугарске, пројекат представи на говорном енглеском језику, у чему је била веома успешна.

У школској 2013/2014. години, позвани смо да учествујемо у међународном пројекту „Дебатујући Европу: Школе“²², иницијативи која је настала у оквиру платформе „Дебатујући Европу“. Иницијатива „Дебатујући Европу: Школе“ је посебно дизајнирана да пружи ученицима прилику да поставе питања европским политичарима, науче како да формулишу „тешка“ питања и интерпретирају одговоре, као и да дискутују са ученицима из других земаља Европе и науче више о раду Европске Уније. Група ученика средње школе поставила је питања везана за школовање глувих у Европи, права на употребу знаковног језика, остваривање права на здравствену заштиту и запошљавање глувих и наглувих особа у Европи. Питања смо снимили, као кратке видео записе, на енглеском језику, а да би наша питања учинили доступнијим глувима, омогућили смо превод на српски знаковни језик, као и титлове на енглеском језику. Очекујемо да се дебата, у којој ми учествујемо, ускоро покрене на сајту пројекта „Debating Europe Schools“.

²² <http://www.debatingeurope.eu/focus/schools/>

ЛИТЕРАТУРА

1. Bedoin D., (2011), English teachers of deaf and hard of hearing students in French schools: needs, barriers and strategies, *European Journal of Special Needs education*, том 26, издање 2, 2011, стр. 159-175
2. Domagała-Zy k E., (2011), Deaf university students as foreign language learners in mainstream settings. W: *Proceedings of the International Conference on Computers Helping People with Special Needs - Universal Learning Design, Linz 2012*, Brno: Masaryk University Teiresias, Support Centre for Students with Special Needs, p. 48-53.
3. Дурбаба Оливера, (2011), Теорија и пракса учења и наставе страних језика, Завод за уџбенике, Београд
4. European Commision, (2005), *Special Educational Needs in Europe: the Teaching and Learning of languages - Insights and Innovations – Teaching Languages to Learners with Special Needs*. Доступно на интернет адреси http://tictc.cti.gr/documents/doc647_en.pdf. Страни приступљено 20. маја 2014. године
5. EURYPEDIA - European Encyclopedia on National Education Systems, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/eurypedia_en.php
6. Evens Foundation, (2013), *Media Literacy In Europe: 12 Good Practices That Will Inspire You* <http://issuu.com/joadriaens/docs/medialiteracymagazine>
7. Игњачевић Анђелка, (2004), Страни језици у Србији – поглед у прошлост и перспективе, рад презентован на IV међународном интернационалном симпозијуму „Сусрет култура“, који је одржан на Филозофском факултету у Новом Саду од 2. до 4. децембра 2004. године. Рад је доступан на интернету, на адреси <http://www.ff.uns.ac.rs/stara/elpub/susretkultura/67.pdf> Страни приступљено 3. маја 2014. године
8. Kormos Judit, Kontra H. Edit, (2008), *Language Learners with Special Needs – an International Perspective*, *Multilingual Matters* (поглавље 7: Deaf EFL Learners Outside the School System, аутори Agnes Vajkó i Edit H. Kontra)
9. Leeson Lorraine, *Sign Languages in Education in Europe – a preliminary exploration*, Council of Europe – Language Policy Division, Strasbourg, 2006, стр. 12, доступно на https://www.academia.edu/1059904/Signed_Languages_in_Education_in_Europe-a_preliminary_exploration . Страни приступљено 1. јуна 2014. године
10. Lewis, M. Paul, Gary F Simons and Charles D. Fennig (eds.), 2014. *Ethnologue: Languages of the World*, Seventeenth edition, Dallas, Texas: SIL International online version: <http://www.ethnologue.com/language/eng>, страни приступљено 10. априла 2014. године

11. Mole Judith, McColl Hillary, Vale Mireille, (2005), *Deaf and Multilingual – A practical guide for teaching and supporting deaf students in foreign language classes*, Direct Learn Service Ltd., United Kingdom
12. Национални план и програм за глуве и наглуве ученике, Словенија, http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Pred_14_enakovredni_gluhi_4_12.pdf.
13. Страни приступљено 11. маја 2014. године.
14. Plann Susan, *A Silent Minority - Deaf Education in Spain, 1550–1835*, UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, *Berkeley · Los Angeles · Oxford*, стр. 29. Доступно на <http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft338nb-1x6&chunk.id=d0e291&toc.depth=1&toc.id=&brand=ucpress>, страни приступљено 10. априла 2014. године
15. Pritchard Pat, (2005), *Teaching Norwegian Deaf pupils English as a Foreign Language in bilingual schools: Can Deaf primary school pupils acquire and understand a foreign sign language as a first step in FLL?* Рад представљен на *Instructional Technology and Education of the Deaf Symposium*, на National Technical Institute for the Deaf Rochester, у Њујорку, јуна 2005. године. Чланак доступан на интернет адреси <http://www.rit.edu/~w-tecsym/papers/2005/T11D.pdf>. Страни приступљено 5. маја 2014. године
16. Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, бр. 11/93, 21/2004, 2/2009
17. Stopok Anne, *The early learning of English as a foreign language by hearing impaired children in special needs schools*, извор: <http://www.languageswithoutlimits.co.uk/resources/ASeng1.pdf>, страни приступљено 15.5.2014.
18. Филиповић Јелена, (2009) *Моћ речи – огледи из критичке социоллингвистике*, Задужбина Андрејевић, Београд
19. Урдаревић Ива, Петровић Лепосава, Матовић Светлана, (2014), *Пројектна настава: асес пројекат „Медијски гласови за тинејџере са посебним потребама“*, Зборник резимеа, Дани дефектолога Србије

ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE FOR DEAF AND HEARING IMPAIRED PUPILS

IVA URDAREVIC

School for Hearing Impaired Pupils "Stefan Decanski", Belgrade

SUMMARY

We live in a world which is characterized by great advances of technology and an increased ability to travel and communicate with people from other countries, thus knowing and using of at least one foreign language becomes a necessity. The English language has become a modern language of international communication, which is why it is the most often taught as a foreign language in countries where it is not the official spoken language.

Even when we recognise that teaching a foreign language is as an important segment and a mandatory component of the curriculum, students with hearing impairment do not always have the opportunity to attend and participate in the foreign languages classes. Until recently, hearing impaired pupils were considered to be incapable of learning a foreign language and, therefore, in many cases they were exempted from school attendance of foreign language classes, even in the mainstream education system. Since deaf and hearing impaired pupils often have difficulties with learning and speaking of the language of the country they live in, it was thought that the deaf cannot learn and adopt another language system, ie. foreign language

Today, learning and teaching of foreign languages to deaf and hearing impaired pupils is becoming increasingly common practice in Europe and the world in general. Deaf and hearing impaired pupils are often enrolled in regular schools, or they continue their education in mainstream colleges and universities, where one of the subjects taught is a foreign language. Special schools for deaf and hearing impaired pupils also introduce a foreign language in their curricula, as it is recognized that learning of another language can provide significant opportunities for deaf and hearing impaired population. In teaching English as a foreign language for the deaf and hearing impaired pupils one of the problems was the fact that the methods used in teaching foreign languages are usually of auditory/oral type, which represents an additional difficulty for deaf and hearing impaired pupils. Teaching a foreign language for deaf and hearing impaired

pupils raises a number of issues, such as training for teachers of foreign language , possibility to predict the outcomes of teaching and to set appropriate educational standards, as well as a matter of choosing adequate textbooks and accompanying literature.

This paper present a combination of a review of the relevant literature and personal professional experience in teaching English language in School for hearing impaired pupils „Stefan Decanski“ in Belgrade, the first special school for hearing impaired pupils in Serbia that has introduced English as a subject in the education of deaf and hearing impaired pupils, first at high school, and after in primary school.

KEY WORDS: English language, foreign language, deaf and hearing impaired pupils, curricula, mainstream education system, special education